

ХУДОЖНЬО-КОНЦЕПТУАЛЬНА ФУНКЦІЯ СИНТЕЗУ МИСТЕЦТВ В УКРАЇНСЬКІЙ ЕМІГРАЦІЙНІЙ ПРОЗІ

Анотація. У статті проаналізовано синтез мистецтв, який формує світогляд, цілісну особистість через естетичний ідеал, що виявляє себе і в позитивних, і негативних образах. Доведено, що контакт із твором, у якому виразно змодельовано синтез мистецтв, дозволяє людині частково компенсувати монотонність буднів, “розрядити” внутрішню напругу, хвилювання, неспокій, що іноді супроводжують життя. З’ясовано, змодельовані в прозових видах мистецтва не лише доповнюють одне одного, є елементами єдиної системи художнього твору, а й створюють концептуально цілісну картину світу, чого, скажімо, не можна досягти при використанні якогось лише єдиного виду мистецтва.

Ключові слова: синтез мистецтв, естетична сфера, художньо-образна система, пізнавально-евристична функція, функція художнього слова, художньо-концептуальна функція, синтетичне ціле.

Постановка проблеми. В українській діаспорній прозі простежуються тенденції до синтезу мистецтв, що генерують взаємозбагачення різних моделей художньої практики. Літературно-малювальський хист явили Ф.Одрач, В.Домонтович, Ю.Косач, Віра Вовк (Селянська), Докія Гуменна, К.Грод, Емма Андіївська, Ю.Тарнавський – від прямої транспозиції живописного або музичного твору у твір літературний до використання художніх засобів та прийомів емоційного впливу на реципієнта, характерних для цих мистецтв. Однак, в науці про літературу синтезію мистецтв в українській еміграційній прозі досі комплексно не вивчали, що є актуальним на сучасному етапі.

Аналіз досліджень і публікацій. Наукову термінологію – синтез мистецтв – вжито відповідно до останніх наукових філологічних досліджень, хоча проблему синтезу мистецтв у прозі О. Кобилянської порушували І. Франко, Леся Українка, С. Єфремов, започаткувавши відповідно стилістично-жанровий і психологічний підходи до означеного явища. Значно пізніше монографічними дослідженнями заявили проблему синтезу мистецтв у прозі І. Денисюк, Ю. Кузнецов, простудіювавши еволюцію малих жанрів та напрями і течії в українській літературі кінця XIX – поч. XX століття. Спеціально ставив питання синтезу мистецтв О. Рисак у монографічній праці “Найперше – музика у Слові”: проблеми синтезу мистецтв в українській літературі кінця XIX – початку XX ст.” [3], синтезійні компоненти у творчості О. Кобилянської вивчала І. Демченко, в художній практиці Б.-І. Антонича – досліджував М. Ільницький, проблему взаємодії мистецтв висвітлювала в монографії Н. Тишуніна [5] та інші дослідники.

Мета статті – проаналізувати на конкретних прикладах номіноване літературне явище як органічне поєднання еміграційної художньої прози із суміжними видами мистецтва, форми та способи їх вираження.

Виклад основного матеріалу. Рівень синтезування в літературному творі засобів, прийомів,

понять, характерних для інших мистецьких сфер, зумовлюється як художнім завданням, що ставить перед собою автор, так і особливостями його творчого мислення – тенденція до взаємодії різних естетичних сфер виявляє себе на рівні розповіді про театральну п’єсу, опису архітектурної споруди, народно-декоративних промислів тощо або ж перетворюється на особливу наскрізну тональність, скажімо, музичну.

Синтез мистецтв, яким позначена література XX століття, і діаспорна зокрема, поглиблює і розширює уявлення про поліфункціональність мистецтва як особливої форми досягнення дійсності. Письменники, зчаста творячи свої тексти на межі різних мистецтв, фактично відновлюють статус літератури як універсального мистецтва, наділеного можливостями комплексного, багатоаспектного впливу на реципієнта.

Саме на універсальності художнього слова слушно наголошував І.Франко у праці “Із секретів поетичної творчості”. Він завважував, “коли малярство апелює тільки до зору”, то літературний твір – “рівночасно до зору і до слуху, а далі, при допоміжні слів, і до всіх інших змислів і може викликати такі образи в нашій душі, яких малярство ніяким чином викликати не може” [7: 31, с. 101]. Зображуючи художніми засобами, скажімо, живописний чи музичний твір, прозаїк моделює концептуально цілісну картину світу (апелює, за І.Франком, «при допоміжні слів, і до всіх інших змислів»), чого не можна досягти при використанні якогось лише єдиного виду мистецтва.

Письменники українського зарубіжжя розглядали мистецтво як особливу форму духовно-практичного освоєння дійсності за законами краси, що проявляє себе в художньо-образній системі. Здебільшого в прозових творах змодельовано різноманітні види мистецтв. В одних творах поєднання видів мистецтв зображені фрагментарно, епізодично (розповідь про театральну п’єсу, опис архітектурної споруди, народно-декоративних промислів тощо), в інших – увесь твір пронизаний,

скажімо, музикальністю. Засобами мистецтва передається багатство предметно-чуттєвого світу, відкривається нова грань, навіть у відомих речах, а в звичайному вловлюємо незвичайне, казкове. Тенденції синтезу в прозі українського зарубіжжя атрибутують взаємозбагачення різних моделей художньої практики, самовизначення, виділення різноманітних видів мистецтв.

Пристаючи до розгляду проблеми, передовсім заакцентуємо увагу на особливостях мистецтва. Через останнє людина здатна глибше сприймати довкілля. Мистецтво може проникати в найпотаємніші куточки людської душі, поліпшувати психоемоційні властивості – покращувати настрій, хвилювати, робити особистість величною, адже художнє слово безпосередньо “контактує” з емоційною, пластичною сферою особистості – її психікою. За допомогою мистецтва ідея художнього твору втілюється у формі, що активізує емоції, уяву, викликає переживання. Ці форми поіменовуємо естетичними, художніми. Вони виникають лише під час «зустрічі» з соціально-історичним, важливим феноменом для багатьох. Естетична форма розвиває уяву, інтелект читача, і така взаємодія (почуттєвої та інтелектуальної сфер) під час сприймання художнього тексту надає враженню динамічної напруги. Л.Виготський вказує на взаємодію естетичних знаків, що спрямовані збуджувати в людині емоції. Їх вчений називає «розумними», бо вони позбавлені сухого раціоналізму, сповнені духовним прагненням перевтілюватися в прекрасне.

Ще в античні часи давньогрецький філософ Аристотель увів термін «катарсис», підсиливши естетичну думку. Цим поняттям він позначав «очищення», в основу якого покладено естетичний вплив мистецтва на людину. Підсилюючи естетичну думку філософа, завважимо, що, читаючи сприймає той чи інший вид мистецтва через психіку, проявляє сильні почуття захоплення, гніву чи жалю, в результаті чого виникає «очищення» душі, своєрідне полегшення від задоволення.

Таким чином, завдяки своїй поліфункціональності мистецтво допомагає людині краще пізнати світ у всезагальній формі. Багатофункціональність мистецтва відтворено письменниками українського зарубіжжя в художніх текстах. Мистецтво як діяльність виражається в суспільно-перетворюючій функції. Уже сам твір (будь-якого жанру) розширює кругозір читача, справляє на нього ідейно-естетичний вплив, спрямовуючи діяльність особистості на поліпшення життя через усвідомлення “переформатувати” суспільство відповідно до своїх духовних потреб, світогляду. Письменник, працюючи над художнім текстом, включається у процес творчості, “перетворює” художніми засобами суспільство за допомогою вражень, уяви, фантазії, фактів реального життя – відтак моделює твір відповідно до визначеної світоглядної проблеми, котра виражена в раціональній, мі-

фологічній, екзистенційній, ніцшеанській чи іншій художній концепції. Звідси випливає, що можливість перетворення існуючого світу завдяки художньо змодельованим картинам, отже, виконує компенсаторну функцію, адже мистецтво в духовній сфері сприяє відновленню втраченої гармонії. Художня ідея впливає на свідомість читача, змушує з естетичних позицій оцінити й сприйняти звичне явище.

Синтез мистецтв у прозовому творі виконує пізнавально-евристичну функцію. Художня література на відміну від науки з її суворо регламентованим понятійним апаратом, за допомогою метафоризації, сугестії, інших художніх засобів здатна глибоко дослідити людську підсвідомість у складних взаємозв'язках з об'єктивним світом, а часом, послуговуючись прийомами типізації, вдаючись до гротеску, змодельовати ймовірне майбуття (“Чи зійде завтра сонце?” Л.Полтави, “Рік 2245” Л.Коваленко, “Барон” С.Риндика).

Той чи інший автор силою своєї уяви, фантазії може, скажімо, передати силу стихії в образі сонця, океану, вітру тощо. Наприклад, у романі-утопії “Рік 2245”, збірці оповідань “Давні дні” Людмили Коваленко, збірці новел “Мініатюри” Олександри Копач, оповіданнях Віри Вовк мистецтво постає різновекторністю предметно-чуттєвого світу, де ми неодмінно відкриваємо для себе щось нове у відомих речах. Скажімо, засобами художнього моделювання фантастичного світу, прозаїк, спираючись на інтуїцію, може достовірно передбачити майбутнє шляхом екстраполяції – ймовірного продовження лінії розвитку вже існуючого. Зауважимо, що будь-який текст несе інформацію. Однак, комунікативна функція художнього слова універсальна в собі значно ширші можливості. Метафорична, емоційна мова мистецтва, втілена в художній текст, суттєво відрізняється від буденної, розмовної лексики.

Отже, через мистецтво слова ми аналізуємо стан людини, світу, довкілля. Художньо-концептуальна функція розкриває сутність глобального мислення, розв'язання загальносвітових проблем, ставлення людини до світу. Письменника однаковою мірою хвилює як доля його героїв, так і людства в цілому. Головна ідея при цьому сфокусована довкола мислення прозаїка. Думка останнього “вітає” у масштабах Всесвіту, історії, саме в такому ракурсі, за такими критеріями прозаїк узгоджує свою творчість.

Синтез мистецтв формує світогляд, цілісну особистість через естетичний ідеал, що виявляє себе і в позитивних, і негативних образах. Така формула дозволяє читачеві усвідомити аксіологічні виміри через добро і зло, високе й приземлене, духовне та матеріальне. Контакт із твором, у якому виразно змодельовано синтез мистецтв (музичний, пісенний, декоративно-прикладний компоненти тощо), дозволяє людині частково компенсувати монотонність буднів, “розрядити” внутрішню на-

пругу, хвилювання, неспокій, що іноді супроводжують життя.

Сугестивна мистецька функція здатна гіпнотично впливати на людську психіку. Прочитавши, скажімо, відтворений “звукоінтонаційний” художній текст, особистість через спосіб мислення, навіювання ніби позасвідомо перебуває в інших світах, інших вимірах, здатна уявляти, співставляти реальне життя з ілюзорним. Крім того, під впливом того чи іншого виду мистецтва, змодельованого в прозовому творі, в читача формуються естетичні смаки, постає уявлення про сутність прекрасного до такої міри, що спонукає жити і творити саме за законами краси. Такий твір формує не лише естетичні смаки, а й ціннісні орієнтації людини.

Отже, існування людини поза мистецтвом неможливе. Гедоністична функція мистецтва вказує на ігровий аспект художньої творчості. Таку гру розглядаємо як вияв свободи, що приносить духовне натхнення, естетичну насолоду. Функція насолоди настає в процесі духовного освоєння людиною внутрішнього і зовнішнього світу. Доторкнувшись до прекрасного, особистість глибше розпізнає власне “Я”, навколишній світ.

Через пейзажні картини, музичність письменник глибше розкриває художній образ, який, певна річ, виникає у свідомості під впливом чи реальної, чи фантастичної дійсності. І реальний, і вигаданий світ формують в уяві письменника низку нових типів, образів. Але буває так, що прозаїк у процесі творчого акту, йдучи за власною логікою, приходить зовсім до іншої версії, ніж до тієї, яку прагнув змодельовати. Відтак, художній образ постає з несподіваного боку, незбагнено, як творче осяяння, що вигранне світ парадоксально.

Здається, що спільного в образі центрального персонажа Василя і Маші, дочки попа Євтухова із сусіднього села (роман “Щебетун” Ф.Одрача)? Виявляється, через сугестивну мистецьку функцію, навіювання автор розкрив двосвіття героїв твору. У лісі хлопець побачив дівчину чисто випадково, замилювався красою, але красуня раптово зникла. Довго розшукував і таки знайшов в сусідньому селі, але на розмову з нею не наважився.

Селянин Копитко, розповідаючи Василеві про тутешніх дівчат, зупиняється на музичному мистецтві. Ксеньку Ольшанку, яка співає в церковному хорі, метафорично характеризує так: “Мені здається, що вона то на високе коліно затуляє і своїм пицанням те моленіє псує” [2, с.186]. Образ Маші Євтухової передано через музичність: “Вона багато тих пісень співає. Перші слова, було, схопиш, а решту та балалайкою заглушить, тільки чуєш, як з коліна та на коліно писком перескакує. Гарно співає, нікуди правди діти. А он, весною, та хрущі на деревах гудуть, а вона бренькає балалайкою і: “Маруся, ах, Маруся, открий свої глаза...”, або “Ти сидиш у коміна і смотриш з тоской...”. Правду кажучи, для мене неясність велика, бо як-

то можна та в комині сидіти? А, онде, в нас та жартуни співають: “На комині ворона, в комині сова, за заслонкою відьма – гулящая вдова” [2, с. 187-188]. Застосувавши порівняльну характеристику, Ф.Одрач у такий спосіб глибше розкриває внутрішній світ героїв. Хлопець, довідавшись про духовні інтереси попівни, відкинув ідею з нею ближче знайомитись, “бо само прізвище цього душпастиря найжачило Василеві брови”, до того ж відчув, що з цією дівчиною він щастя не побудує, тому й відповів Копиткові: “Ні, це не та, яку я шукаю” [2, с. 188].

У художній літературі творення образу передається словом, а в музиці – формується звуком. Однак, як видно з наведених прикладів, письменник “озвучує” образ, що зринає в нашій пам’яті асоціативно: називає музичний інструмент, наводить фрагменти пісень, вказує на пластичні форми. Готових рецептів, як формувати образ засобами мистецтва, немає. Таку проблему різновекторно трактували й філософи, скажімо, Кант вважав, що джерелом відтворення багатоманітності мистецтва виступає багатство здібностей самого суб’єкта. Гегель таку проблему розв’язував у внутрішній диференціації абсолютної ідеї, а французькі матеріалісти звертали особливу увагу на специфіку творення художнього образу матеріалу, яким користуються майстри, який орган чуття активізується при сприйнятті твору мистецтва. Кожна епоха виділяє свою систему класифікації видів мистецтва. Тому слушною була думка давньогрецького філософа Аристотеля, який вбачав у синтезі мистецтв спільну рису, що її поіменував мімезисом (наслідуванням дійсності). Різниця між видами мистецтв полягала лише в причиновій появі та засобах атрибуції такого наслідування.

З історичним розвитком системи стилів змінювався і підхід до зображення видів мистецтва в художній літературі. Синтез мистецтв є об’єднуючою ланкою і спрямований до єдиної мети, коли під впливом одного виду мистецтва народжується інший – появи нової художньої якості, до духовно-практичного освоєння дійсності за законами краси, що утворює гармонійну єдність людини і світу.

Музичністю сповнене оповідання О.Смоліч “Роки вагання”, в якому постає образ митця – носія прекрасного. Синтетизм досягається поєднанням музики з малярством. Учень перебуває в певній соціальній групі, середовищі, де формується світогляд, характер. Юний музикант проходить шкільні студії, прагнучи бути схожим на своїх учителів. Незважаючи на перешкоди, що траплялися на його життєвій дорозі, він досягає своєї мети – стає музикантом. Автор акцентує думку: шлях до того, чого прагне головний герой, обирає й окреслює він сам.

Неабияку роль у творі відіграє музика. За авторською версією вона виражає те, чим живуть персонажі: неспокій і радість, сумніви й мрії про

щастя. Словесна передача звуків, тексти пісень асоціативно увиразнюють слухове сприйняття, наповнюють твір музичністю, що допомагає глибше пізнати світ. Музичність підсилює внутрішній образ персонажа в оповіданні “Приборканий гайдамака” В.Домонтовича. Роздумуючи над сенсом буття, Пилип Орлик вірить у примат розуму людини, яка може і нашкодити своєму ж існуванню бездумним розвитком технізації і “лише невеличким поштовхом руки переверне світ”. Мову персонажа доповнює авторський відступ. Градація, неначе мелодія, наростає з більшою силою й затримується в свідомості: “Дзвін линув, згучав, зростав, наповнював простір, гармонійно танув і знов поставав, речитативом розмежовуючи окремі відтинки ударів. Дзигарі вибивали північ” [1, с. 946].

На думку О. Рисака, “музичні та малярські образи, зумовлені, як правило, творчим задумом митця, суспільним та культурологічним контекстом його середовища. За допомогою синтетичних образів, системи їх функціонування повніше виражається ступінь втілення авторського задуму, збагачуються інтонаційні можливості словесного образу. У творчості багатьох письменників спостерігаємо аналогії словесних і музично-малярських прийомів, які забезпечують, по-перше, неперервність звучання художнього мотиву, по-друге, різнопланову перспективу і “рух картинності зображення” [4].

Через прекрасне засуджується зневажливе ставлення до природи. Так, коли маленький Іванко хотів пожурити камінчиком у жайворонка (роман “Щебетун” Ф. Одрача) тільки за те, що “він так високо співає”, то Василь Грудок присоромив дитину, адже своїм співом пташина “дякує Богові за сонечко, за тепло, за ось це квітуче жито, що дасть багато зерна для наших людей” [2, с. 53]. Ф.Одрач – знавець хорового мистецтва – уводить у текст чимало пісень: “У вечірній весняній тиші дзвінко лунала пісня; дівочі голоси протяжно виводили – Ой при лузі, при лузі...”, “І тут же, ніби наперекір дівчатам, прорвався хор парубоцьких голосів – Летів сокіл через сад високий...” [2, с. 99]. Сонорністю позначений сюжет внутрішнього почуття Василя, який побачив у лісі незнайому дівчину. Вона просила у зозулі “закуй-погадай, мої літенька вгадай”. Хлопець, сховавшись за кронами розлогого дуба, озвучував голос зозулі, принісши таким чином моральне задоволення дівчині. Вона аж сплеснула в долоні, промовивши: “То ж я довше проживу на світі від свого діда!” [2, с. 115]. Автор моделює пізнання дитми світу й через виконання хорового співу [2, с. 218].

Синтетична проза письменника, на нашу думку, відповідає усім залежним від автора параметрам синтезу мистецтв. Органічність синтезу прози з музикою і малярством забезпечили Ф.Одрачу компенсацію нестачі малярської та композиторської освіти. Лише спостережлива, не байдужа до

живої природи, людина може засобами художнього слова відтворити образ хмаринки в різних відтинках і кольорах: “Самотня і тендітна, вона далі й далі пливла по небу і повільно мінjala свою форму. Спершу була вона видовжена, потім сформувалася в наверствлені гори. Он лагідні гірські схили, он гострий шпиль скелі, що біліє снігом між небесною синявою. Та це тривало недовго, бо хмаринка знову почала клубочитись, міняти свій вигляд, і нарешті в її центрі запишніла троянда” [2, с. 178]. Підпорядкованість літературного твору Ф.Одрача музиці і малярству виявляється у застосуванні власне синтетичних способів для надання широкому епічному полотну специфічних суміжностецьких ознак. З погляду М. Фоки, центральним прийомом дешифрування мови малярства у слові є назва кольору, що, відповідно, автоматично офарбовує візію, яка постає в уяві читача [6, с. 214].

Отже, письменники українського зарубіжжя зображують види мистецтва, що існують, у різних типах синтезу. Скажімо, змалювання в художньому творі архітектурних споруд, образотворчого й декоративно-прикладного мистецтва є свідченням ознаки синтезу пластичних мистецтв. А словесне зображення театральної вистави, переказ побаченого кінофільму, естрадних чи циркових номерів моделюється через синтез видовищних мистецтв, які іменуємо синтетичними. У видовищах бере участь конкретна особа, яка відтворює художній образ. Поєднання літератури з музикою (солоспів, вокальні жанри, власне музика), а також поєднання прозописма з відтворенням образу пейзажу, належить до окремих видів мистецтв.

У художньому тексті така взаємодія мистецтв вкладає в синтетичне ціле свій внесок, надає прозовому творові притаманних даному виду мистецтва специфічних рис. Можна стверджувати, що синтез мистецтв є творенням органічної художньої цілісності, якій притаманні нові якості, що їх не було у жодного з мистецтв до того, як вони увійшли до нового цілого. Синтез мистецтв реалізується в образі чи системі образів, що пов’язані єдністю стилю, задуму, виконання і створені за законами краси. Причому, змодельовані в прозовому творі ті чи інші види мистецтва, що беруть участь у синтезі, зберігають своє відносно самостійне образне значення.

Висновки. Провівши аналіз художньо-концептуальної функції синтезу мистецтв в українській еміграційній прозі, констатуємо, що письменники української діаспори ХХ століття у своїй творчості застосовували різні погляди, але в синтетичному тексті явили маркер свободи, а через заглиблення в складну метафоричність вони оприявнили індивідуальний стиль, канонічний синтез багатючих ресурсів слова, поєднаних із суміжними видами мистецтв: музикою, живописом, дизайном, архітектурою, театром, хореографією. Синтез досягається завдяки єдиному задуму і стилю. Внутрішньою основою будь-якого синтезу мистецтв є

діяльність людини, що робить органічну синтетичну єдність більш правдивою, переконливою, цікавою. Змодельовані в прозописемі види мистецтва не лише доповнюють одне одного, є елементами єдиної системи художнього твору, а й створюють концептуально цілісну картину світу, чого, скажімо, не можна досягти при використанні якогось лише єдиного виду мистецтва. Отже, письменники-синтезисти майстерно доповнили і роз-

ширили способи досягнення художнього поєднання літератури із суміжними видами мистецтв. Усвідомлюємо, що в одній статті годі широко розкрити означену проблему, вона лише подає надійні орієнтири на перспективу для аспірантів і докторантів, які, сподіваємось, більш поглиблено простудіюють проблему художньо-концептуальної функції синтезу мистецтв в українській еміграційній літературі ХХ – початку ХХІ століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Домонтович В. Приборканий гайдамака / Віктор Домонтович // Українська мала проза ХХ століття : Антологія / упоряд. В. Агеєва. – К. : Факт, 2007. – С. 927-959.
2. Одрач Ф. Щебетун : [роман] / Одрач Федір. – Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2008. – 240 с.
3. Рисак О. "Найперше – музика у Слові": проблеми синтезу мистецтв в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ ст. – Луцьк : РВВ "Вежа" Волинського університету ім. Лесі Українки, 1999. – 402 с.
4. Рисак О. Проблеми синтезу мистецтв в українській літературі кінця ХІХ – поч. ХХ ст. URL : <http://cheloveknauka.com/problemy-sinteza-iskusstv-v-ukrainskoy-literature-kontsa-xix-nachala-xx-veka> (дата звернення: 14.02.2018).
5. Тишуніна Н.В. Западно-европейский символизм и проблема взаимодействия искусств: опыт интермедіального анализа. – Спб.: Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 1998. – 160 с.
6. Фока М. Синтез мистецтв у поетичній творчості Павла Тичини : монографія / Марія Фока.– Кіровоград : МПП «Антураж А», 2012. – 340 с.
7. Франко І. Із секретів поетичної творчості // Франко Іван Якович. Зібрання творів: В 50 т. [Редкол.: Є. П. Кирилюк (голова) та ін.]. – К.: Наук. думка, 1981. – Т. 31. – С. 45-119.

V. Matsko

The artistic-conceptual function of synthesis of arts in the ukrainian emigration prose

Summary. The article analyzes the synthesis of arts, which forms the outlook, integral personality through the aesthetic ideal that manifests itself in both positive and negative images. It is proved that the contact with the work in which the synthesis of arts is clearly modelled, allows a person to partly compensate for the monotony of everyday life, to “discharge” internal stress, excitement, anxiety, which sometimes accompany life. It is ascertained that the types of art modelled in the prose are not only complementary, elements of the unified system of the artistic work, but they also create a conceptually integral picture of the world, which cannot be achieved by using only one kind of art.

Key words: synthesis of arts, aesthetic sphere, artistic-visual system, cognitive-heuristic function, function of artistic word, artistic-conceptual function, synthetic whole.

Одержано 25.02.2018 р.

© Мацько В., 2018